

De aanval van Maarten van Rossum in 1542

Wat weten we en wat weten we (nog) niet?

Lezing voor het Genootschap voor Antwerpse geschiedenis

5 juni 2018

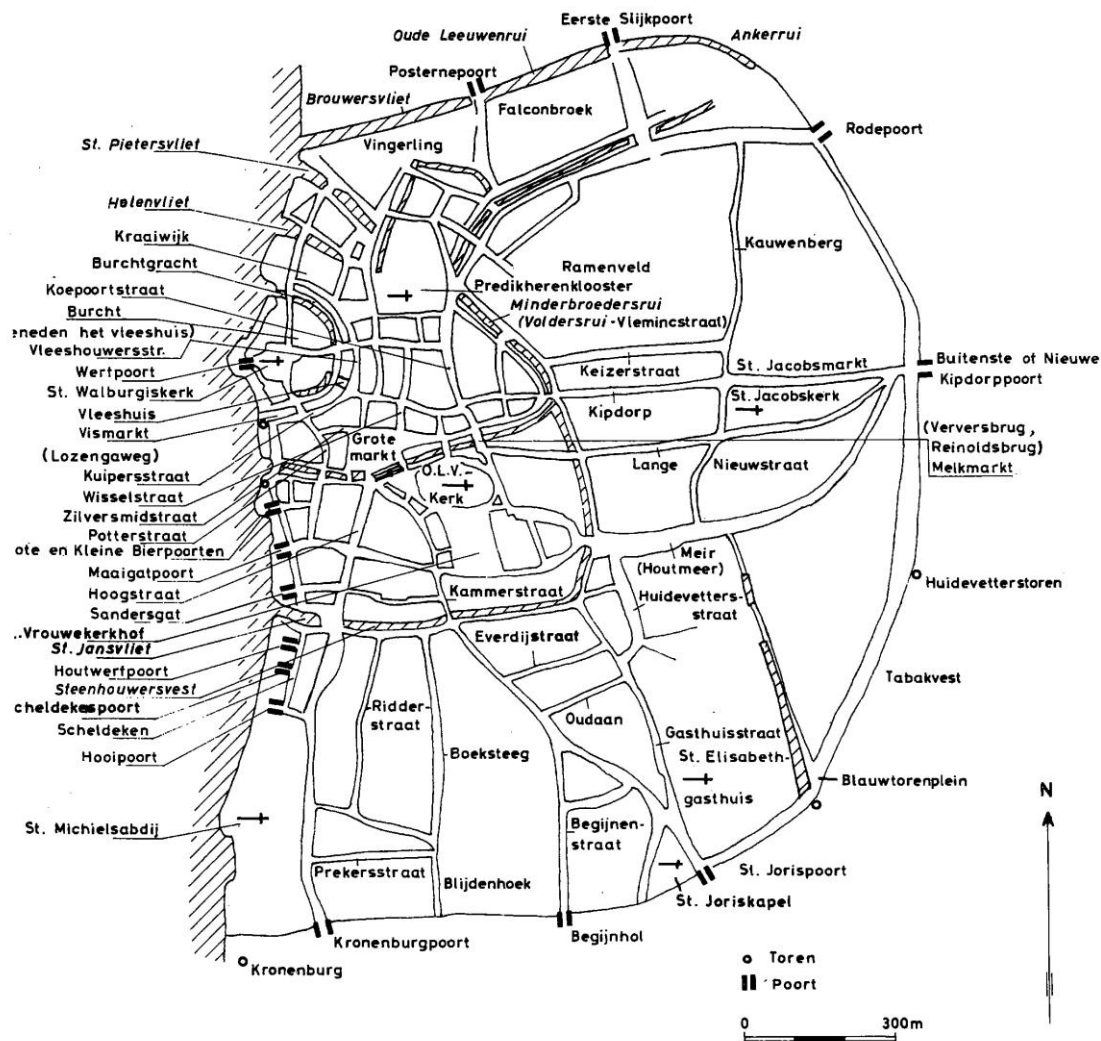
Inhoud

- 1. Antwerpen in de eerste helft van de 16de eeuw**
 - a. Een grote stad*
 - b. Een economisch welvarende stad*
 - c. Een rijke stad*
- 2. De aanval door Maarten van Rossum**
- 3. De gevolgen**

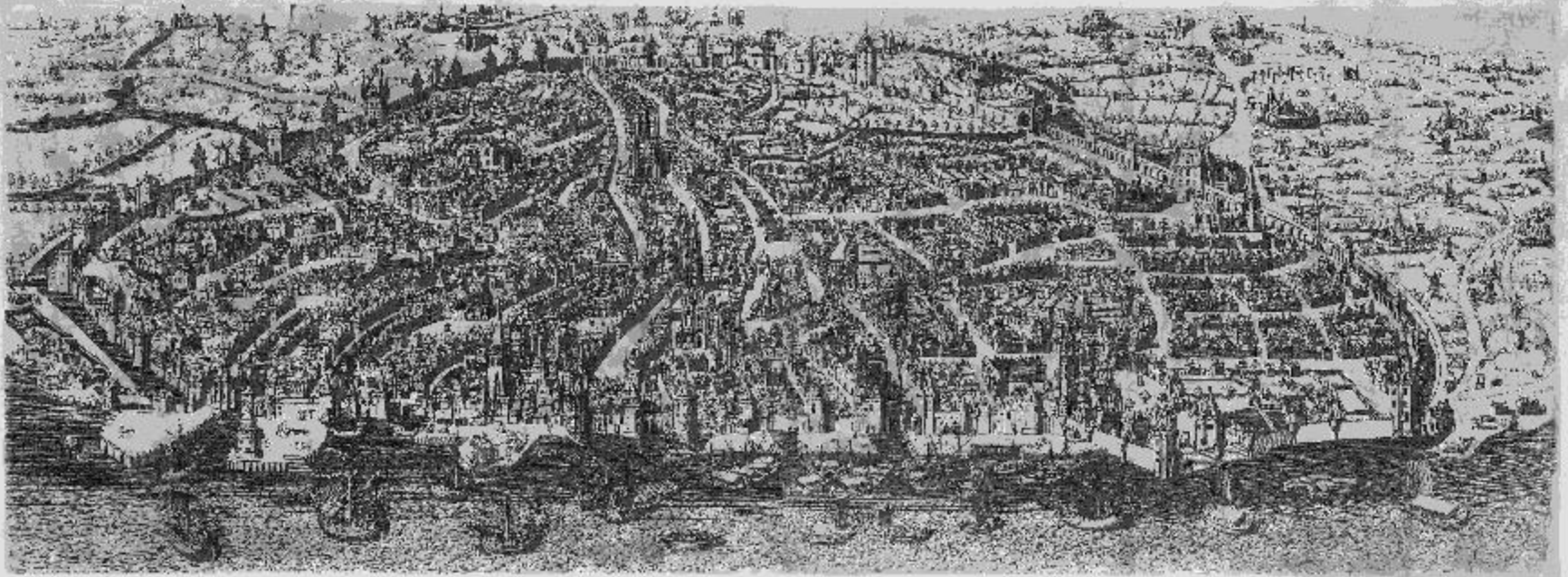
Antwerpen in de
eerste helft 16^{de}
eeuw

Antwerpen in de 15^e en begin 16de eeuw

4^e STADSUITBREIDING

Gezicht op Antwerpen, in vogelvlucht perspectief, vanuit het westen. Ca. 1525

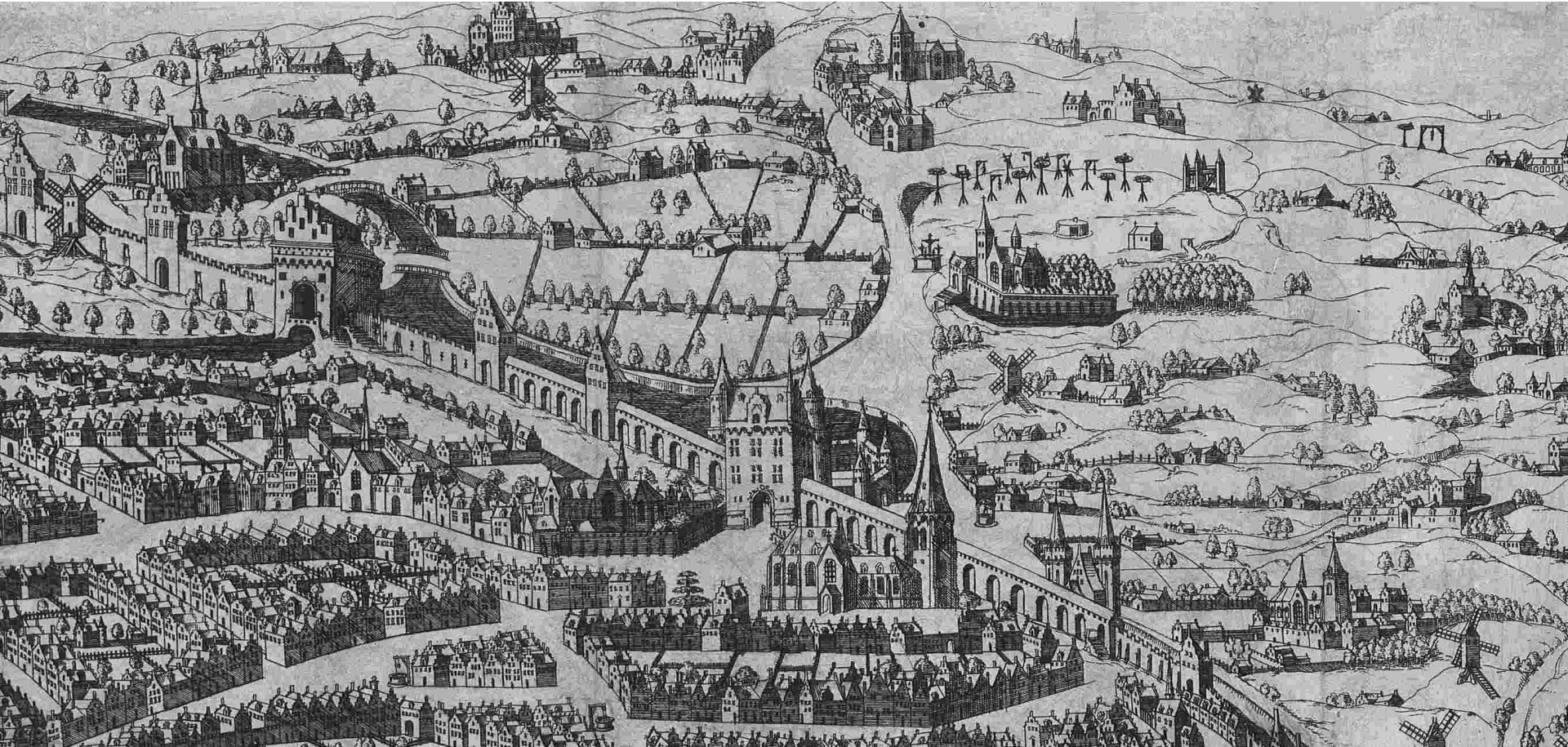
<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.340696>

Een grote stad

jaar	inwoners	Nieuwe huizen per jaar
1496	40.000	66
1526	55.000	91
1542	84.000	

- 1502-1540: 26 nieuwe straten geopend
- De stad wordt steeds “voller”

De vrijheid van Antwerpen

Uitsnede uit het Vogelvluchtplan 1525

Een economisch welvarende stad

Gelukkig treffen van allerlei factoren

- **Van Brabantse jaarmarkten naar een permanente internationale markt**
- **Centrum “driehoekshandel”**: Portugese specerijen, Zuid-Duits koper en zilver, Engels laken
- **Van vreemde kooplui (ca. 1000) naar een bijkomende lokale verankering**
- **Doorheen 16de eeuw: lonen in Antwerpen stijgen met 600% (brood 700%)**

1500-1540: uitbouw economische infrastructuur

JAAR	bouwwerk
1500	Ijzeren Waag
1501-1504	Vleeshuis
1511	Huis van Portugal
1515	Oude Beurs in Hofstraat
1516	Juwelierspand
1516-1522	Ossenmarkt
1530-1532	Nieuwe Beurs aan Lange Nieuwstraat

Een rijke stad

Een paar cijfers

- **1543-1545: 1% op uitvoer in gehele Nederlanden**
 - *76% van de 199.000 gulden door Antwerpen*
- **1569: 100ste penning op gronden, huizen, koopwaar**
 1. *Antwerpen: 160.000 gulden*
 2. *Brussel: 40.000 gulden*
 3. *Brugge: 36.000 gulden*
- **1574: verplichte lening in Antwerpen**
 - *83% van het kapitaal door kooplieden en vreemde naties*
 - *10% burgers*
 - *5% politieke elite*

Tekenen van rijkdom

“wie het breed heeft, laat het breed hangen”

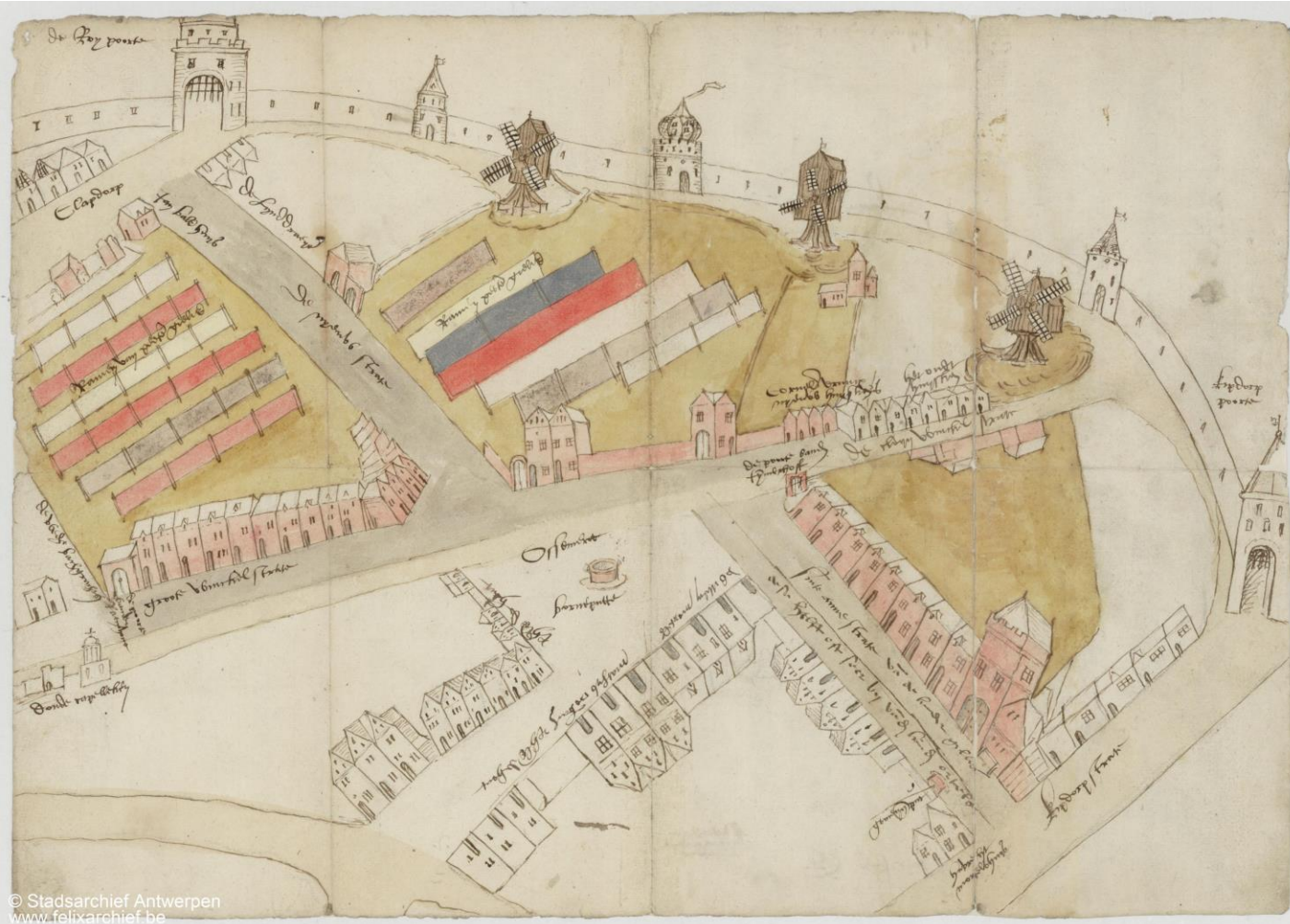
- **1502-1518: bouw imposante kathedraaltoren**
- **1507: hoogkoor Sint-Jacobskerk af**
- **1521: start nieuw hoogkoor van OLV kerk**
- **1540: plan voor een nieuwe stadsomwalling naar Italiaanse model**
- **1541: plan voor een nieuw gotisch stadhuis op Grote Markt**

Militaire infrastructuur: landzijde

Vogelvluchtplan Rijksmuseum Amsterdam

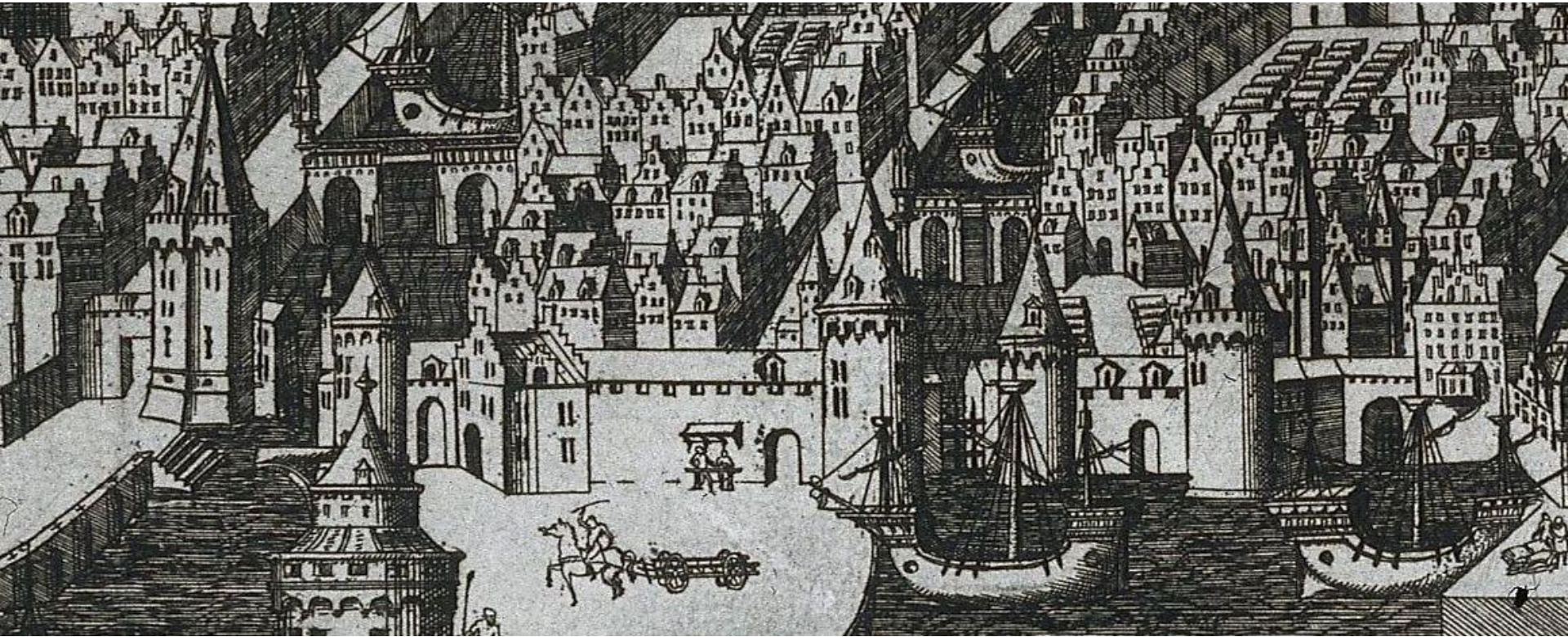
Militaire infrastructuur: landzijde

© Stadsarchief Antwerpen
www.felixarchief.be

http://zoeken.felixarchief.be/zHome/Home.aspx?id_isad=327139

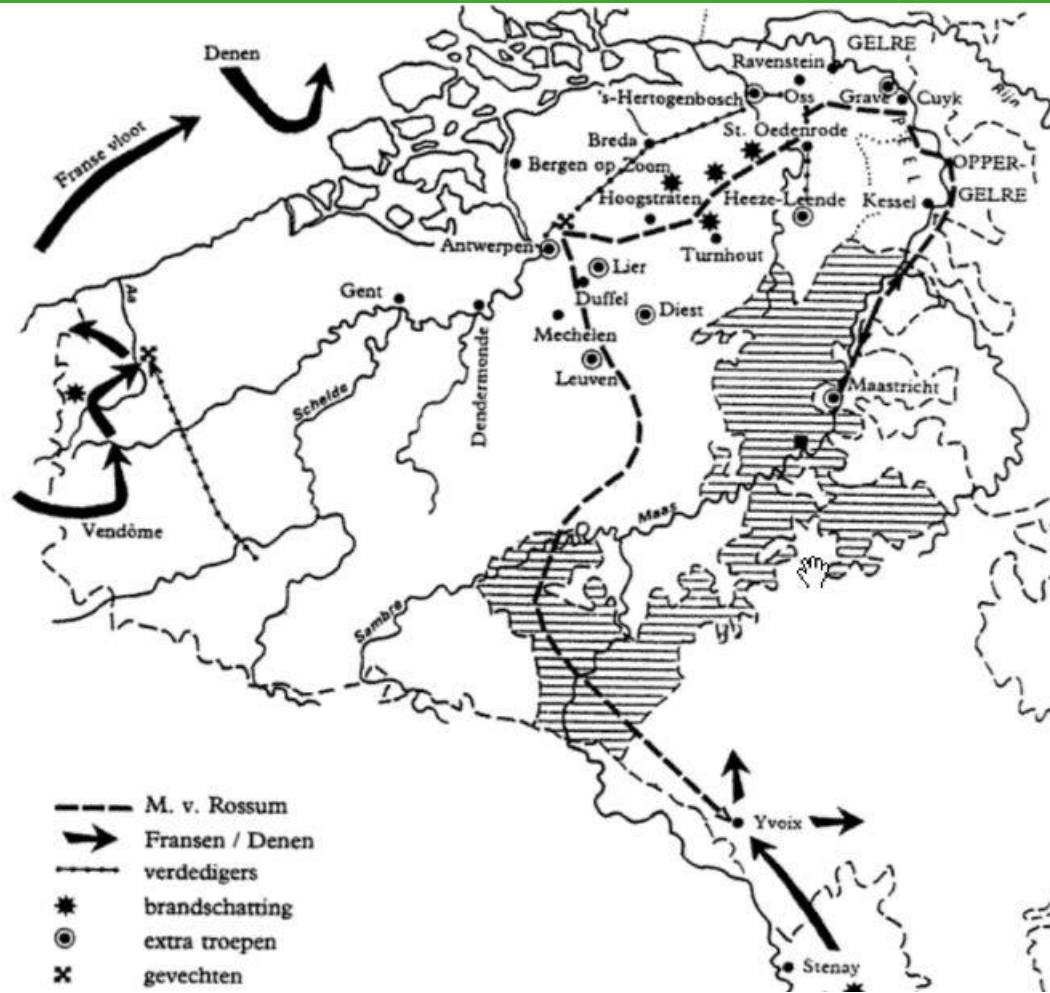
Militaire infrastructuur: waterzijde

Vogelvluchtplan Rijksmuseum Amsterdam

Aanval in 1542

De veldtocht van 1542

Uit <http://anet.be/record/opacsa/c:lvd:941025/N>

De veldtocht van 1542

De dreiging wordt heel concreet

- **22 juli: Hoogstraten ingenomen**
 - *Antwerpen: ontruiming markt, meer versterkingen*
- **24 juli: Oranje verliest in Brasschaat, Van Rossum hoofdkwartier in Vordenstein (Merksem)**
- **25 juli: bezetting Stuivenberghoogte en Sint-Willibrordskerk**

De veldtocht van 1542

Vogelvluchtplan Rijksmuseum Amsterdam

De veldtocht van 1542

De dreiging wordt heel concreet

- **22 juli: Hoogstraten ingenomen**
 - *Antwerpen: ontruiming markt, meer versterkingen*
- **24 juli: Oranje verliest in Brasschaat, Van Rossum hoofdkwartier in Vordenstein (Merksem)**
- **25 juli: bezetting Stuivenberghoogte en Sint-Willibrordskerk**
 - *Beschiëting kerk*
 - *Alle vrouwen worden opgeroepen een aarden binnenwal op te hogen*
- **26 juli: Gelderse heraut komt overgave stad eisen**
 - *1200 extra mannen vanuit Vlaanderen*
 - *'s nachts alle huizen op Kipdorp en Victorinnenklooster platbranden*

De veldtocht van 1542

De dreiging wordt heel concreet

- **27 juli: Van Rossum rukt op naar de Rodepoort**
 - *Platbranden Karthuizerklooster*
- **28 juli: Van Rossum trekt verder na plundering Dambrugge, Merksem, Deurne, Borgerhout, Berchem**

Verder onderzoek

Bronnen in het FelixArchief

- [Dossier](#) over platbranden en schadeloosstelling
- **Wat staat er in de schepenregisters over de heropbouw van de vrijheid van Antwerpen?**
- **Waarom doet Maarten van Rossum geen echte poging Antwerpen te veroveren? Angst? Strategie?**

De gevolgen

Eerste prioriteit: de militaire versterking van de stad

Bouw van een nieuwe en moderne stadsomwalling

- **10 augustus 1542: stadsgebod**
- **18 augustus 1542: keizerlijk gebod**

Een vliegende start

- **Reeds aangekocht materiaal voor nieuw stadhuis**
- **Materiaal afgebroken kloosters**
- **Meteen onteigeningen**

De “Spaanse” omwalling

1565: Virgilius Bononiensis

Stadhuis in Vlaams-Italiaanse renaissancestijl

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1603138>

Het collectief geheugen

Literatuur

- **De eerste mediahype? Meer dan 50 pamfletten in 1542-1543**
- **Gedicht van Anna Bijns ca. 1545**
 - Maer al zijn zij allebeijde van deughden naect,
Noch schijndt Merten van Rossom de beste van
tweën.

Iconografie: palmhouten doosje

Museum Mayer van den Bergh inv.nr. 780

- **Ca. 1542?**
- **5,2 cm diameter**
- **Een emotionele herinnering van een tijdgenoot?**

Iconografie: palmhouten doosje

Iconografie: palmhouten doosje

Iconografie: schilderij Constantijn Francken

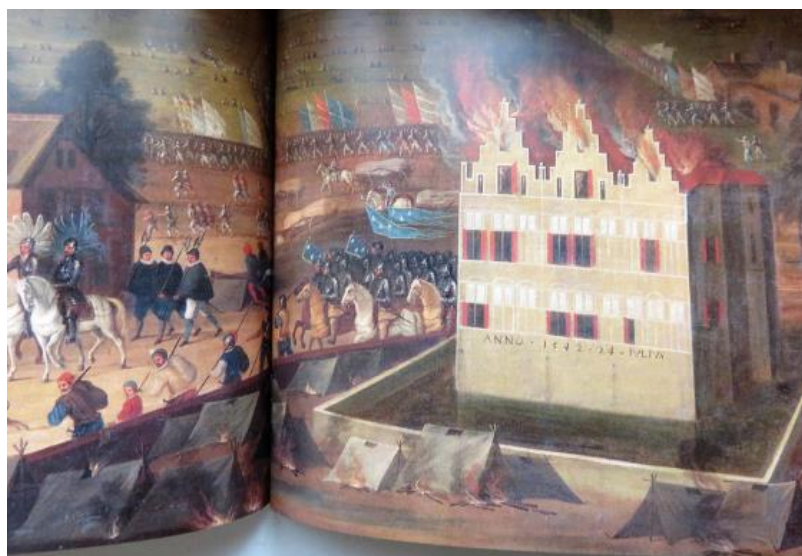
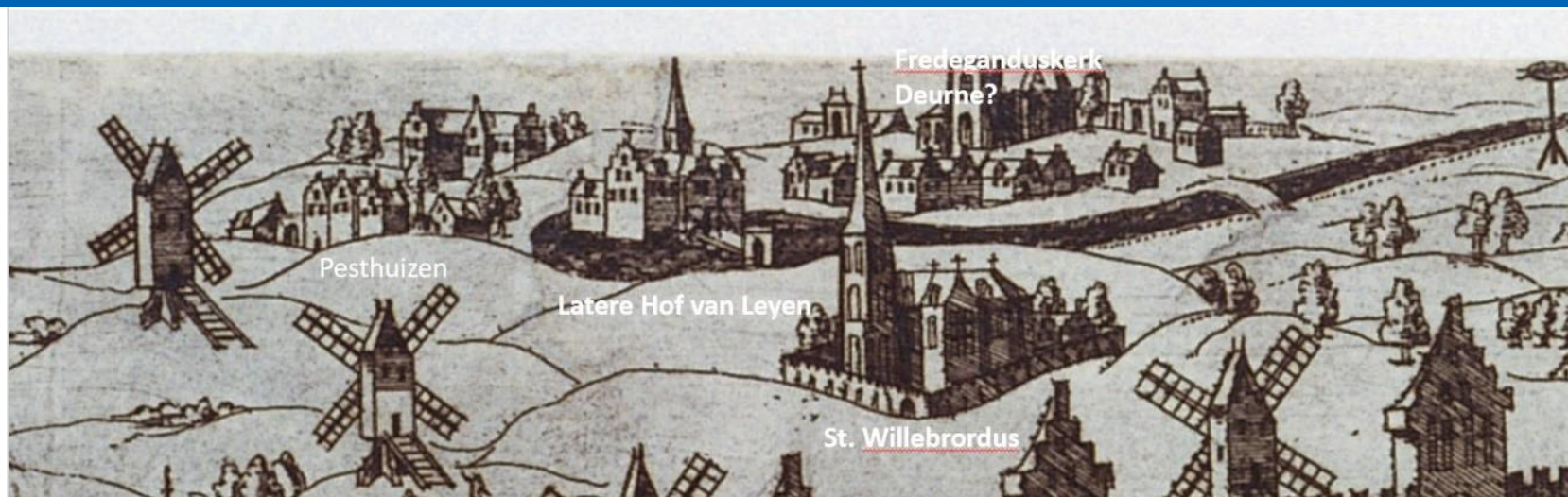

Verder onderzoek: waarom deze opdracht?

- **Verband met Spaanse successieoorlog?**
- **Het roemrijke verleden van de stad?**
- **Het collectief geheugen?**

1607	weduwe Juliaan I Teniers	"een schilderye van Mertten van Rossum op doeck in lysten"
1617	Frans I Francken	"het conterfeytsel van Mertten van Rossen op een guldensmaet"
1635	Gerard Moriaens, brandewijnstoker	"een stuck schildery van Marten van Rossum op doeck in lyste"
1651	Augustijn van Lier, stadssecretaris	"een conterfeytsel van Marten van Rossem"
1654	Elizabeth Gelynssen	"een schilderye van Merten van Rossen"
1662	Jan Baptista Cachopin de Laredo, heer van Kallo	"een contrefeytselken van Merten van Rossen"

Het brandend gebouw: Hof van Leyen?

Verder onderzoek

- 1. Hoe verteerde de vrijheid van Antwerpen de verwoestingen door Maarten van Rossum?**
- 2. Hoe ontstond en evolueerde het imago van Maarten van Rossum in literatuur en iconografie?**
- 3. Waarom staat het hof van Leyen zo prominent te branden op het doosje en het schilderij van Francken?**
- 4. Waarom maakte Francken dit schilderij?**